

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-76-47>

УДК 657.6:005.334

КОМПЛЕКСНА ОЦІНКА РИЗИКУ В АУДИТІ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ: МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ

COMPREHENSIVE RISK ASSESSMENT IN THE AUDIT OF FINANCIAL STATEMENTS: METHODOLOGICAL ASPECTS AND QUALITY ASSURANCE

Костирко Руслан Олександровичдоктор економічних наук, професор,
Національна академія статистики, обліку та аудиту
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9247-3363>**Kostyrko Ruslan**

National Academy of Statistics, Accounting and Auditing

Розкрито передумови та пріоритети оцінки ризику аудиту в контексті вимог Міжнародних стандартів аудиту (МСА), змін у вітчизняному законодавстві стосовно оприлюднення фінансової звітності суб'єктів господарювання в умовах невизначеності. Досліджено особливості суттєвості та визначено критерії і етапи оцінки суттєвості в аудиті фінансової звітності. Висвітлено фактори впливу на аудиторський ризик, надана характеристика ризиків за видами та методами їх оцінки в процесі аудиту фінансової звітності. Обґрунтовано комплексний підхід до оцінювання ризику аудиту фінансової звітності, що охоплює чотири основні етапи: попередня оцінка суттєвості з метою ідентифікації ризику на окремих етапах аудиту, заснована на експертному визначенні ризикових подій та їх сукупної оцінки; оцінка ризику на рівні рахунків та операцій на підставі аналізу потенційних ризиків, пов'язаних із конкретними бухгалтерськими рахунками та типами транзакцій; оцінка ефективності внутрішнього контролю; визначення аудиторських процедур та комплексна оцінка ризику для обґрунтування аудиторського висновку. Для виявлення ризиків суттєвих викривлень у фінансовій звітності, спричинених шахрайством, сформовано методичні рекомендації щодо розробки робочих документів аудитора стосовно тестування журнальних записів для отримання інформації про незвичайні або нетипові операції, а також аудиту бухгалтерських операцій на кінець звітного періоду, що виходять за межі звичайної господарської діяльності клієнта і впливають на оцінку ідентифікованих ризиків та достовірність фінансової звітності.

Ключові слова: аудит фінансової звітності, аудиторський ризик, оцінка, суттєвість, ризики шахрайства, комплексний підхід.

The prerequisites and priorities of audit risk assessment are disclosed in the context of the requirements of International Standards on Auditing (ISA), changes in domestic legislation regarding the publication of financial statements of business entities under conditions of uncertainty. The features of materiality are investigated and the criteria and stages of materiality assessment in the audit of financial statements are determined. Factors influencing audit risk are highlighted, a description of risks by type and methods of their assessment in the process of auditing financial statements is provided. A comprehensive approach to assessing the risk of auditing financial statements includes four main stages: a preliminary materiality assessment in order to identify risk at individual stages of the audit based on expert identification of risk events and their aggregate assessment; risk assessment at the level of accounts and transactions based on an analysis of potential risks associated with specific accounting accounts and types of transactions; assessment of the effectiveness of internal control; definition of audit procedures and a comprehensive risk assessment to substantiate the audit opinion. To identify the risks of material misstatements in financial statements caused by fraud, methodological recommendations have been developed for the development of auditor working papers regarding the testing of journal entries to obtain information about unusual or atypical transactions, as well as the audit of accounting transactions at the end of the reporting period that go beyond the client's normal business activities and affect the assessment of identified risks and the reliability of financial statements. The proposed approach to testing and identifying the risks of material misstatements in financial statements caused by fraud contributes to the documentation of sufficient and acceptable audit evidence. The implementation of a comprehensive approach to audit risk

assessment allows for the formation of qualitative information regarding potential losses caused by uncertainty in the accounting system and internal control of enterprises to provide a substantiated assessment of the reliability of financial statements, which will contribute to improving the quality of the audit and providing a more substantiated assessment of financial statements.

Keywords: financial statement audit, audit risk, assessment, materiality, fraud risks, comprehensive approach.

Постановка проблеми. В умовах зростаючої нестабільності та мінливого економічного середовища, зокрема під впливом воєнних дій, забезпечення якісного аудиту фінансової звітності та формування обґрунтованої аудиторської думки стикається зі значними викликами. Ключовим аспектом подолання цих викликів є адекватна оцінка ризику аудиту, актуальність якої зростає через посилення невизначеності бізнес-середовища, динаміку регуляторного поля, підвищені ризики шахрайства та обмеження в отриманні аудиторських доказів. Недооцінка або помилкова ідентифікація ризиків в умовах зростаючої невизначеності призводить до неефективного планування аудиторських процедур та, як наслідок, до необґрунтованих висновків щодо достовірності фінансової звітності, що негативно впливає на довіру її користувачів. Отже, актуальність вирішення проблеми полягає у переосмисленні та адаптації існуючих підходів до оцінки ризику аудиту з метою забезпечення якісного аудиту та формування об'єктивної думки про достовірність фінансової звітності підприємств в умовах зростаючої невизначеності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у розробку теоретичних та практичних аспектів аудиту зробили вітчизняні і зарубіжні вчені, серед яких: М.Т. Білуха, С.В. Бардаш, Н.І. Дорош, Н.О. Бондаренко, В.П. Бондар., Ф.Ф. Бутинець, О.Е. Лубенченко, Н.М. Малюга, Н.І. Петренко, С.Н. Петренко, І.І. Пилипенко, Ю.В. Піча, Л.М. Полякова, О.А. Петрик, О.Ю. Редько, В.С. Рудницький, В.В. Аренс, Дж.К. Лоббек, Р.Х. Монтгомері, Дж. Робертсон.

Дорош Н. І. [2], Загородній А. Г. [3], Каменська Т. О. [5], Кожушко О. В. [6], Пластун О. Л. [14], Михалик М. В. [9], Мазур В. П. [8] зосереджуються на дослідженні аудиторських ризиків за різними аспектами, зокрема у контексті формування аудиторського висновку щодо фінансової звітності та дотримання принципу безперервності діяльності компанії в умовах нестабільної економіки. Питання аудиторського оцінювання ризику фактів шахрайства, які можуть спричинити суттєве викривлення фінансової звітності розглядали Никонович М. О., Барабаш Н. С.,

Міщенко А. О. [13], Гуцаленко Л. В., Попик Т. О. [1], Ченаш В. С., Русин О. І. [15].

Проте, незважаючи на велику кількість проведених досліджень, деякі важливі аспекти оцінки аудиторського ризику залишаються не до кінця розв'язаними, зокрема: методи оцінки суттєвості; процедури оцінки ризику систем внутрішнього контролю; методи виявлення та оцінювання аудиторських ризиків, пов'язаних із факторами шахрайства.

Мета статті полягає в обґрунтуванні теоретико-методичних положень щодо комплексної оцінки ризику в аудиті фінансової звітності в контексті вимог Міжнародних стандартів аудиту (МСА) та змін у вітчизняному законодавстві.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасному бізнес-середовищі аудит є ключовим інструментом для виявлення та усунення фінансових ризиків, а також для ідентифікації недоліків в управлінні та потенційних можливостей успішної діяльності будь-якого підприємства. Незважаючи на вирішальну роль аудиту, оцінка аудиторського ризику залишається багатоаспектним і складним завданням, що охоплює глибокі теоретичні концепції та вимагає ретельного аналізу складних практичних аспектів для забезпечення ефективності аудиторських процедур. Вимоги до проведення аудиту фінансової звітності регулюються Законом України «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність» [4]. Сутність ризику аудиту детально розкрита в низці Міжнародних стандартів аудиту (МСА), які також формують визначення суттєвості – ключового поняття для розуміння впливу ризиків на фінансову звітність. До ключових МСА, що стосуються розкриття аудиторського ризику та суттєвості, належать:

МСА 240 «Відповідальність аудитора, що стосується шахрайства, при аудиті фінансової звітності»;

МСА 300 «Планування аудиту фінансової звітності»;

МСА 315 «Ідентифікація та оцінка ризиків суттєвих викривлень через розуміння суб'єкта господарювання і його середовища»;

МСА 320 «Суттєвість при плануванні та проведенні аудиту»;

МСА 330 «Дії аудитора у відповідь на оцінені ризики»;

МСА 450 «Оцінка викривлень, ідентифікованих під час аудиту».

Відповідно до міжнародних стандартів аудиту (МСА), аудитор не може надати користувачам фінансової звітності абсолютної впевненості в тому, що ці звіти не містять суттєвих викривлень. Міжнародні стандарти контролю якості та аудиту визначають аудиторський ризик як імовірність того, що аудитор зробить неправильний висновок, якщо фінансова звітність містить суттєві викривлення. МСА 240 наголошує також, що неправдива фінансова звітність – це навмисне викривлення. Воно виникає, коли інформація (або її відсутність) у фінансових звітах має на меті ввести в оману користувачів звітності. Цей аспект тісно пов'язаний з поняттям суттєвості, яке є центральним при прийнятті рішень аудитором. Аудиторський ризик у цьому контексті – це ймовірність того, що обрана стратегія або процедура не дозволить досягти головної мети аудиту, зокрема висловити об'єктивну думку щодо фінансової звітності через невиявлення суттєвих викривлень. Інакше кажучи, завжди існує ймовірність того, що навіть після проведення аудиторської перевірки можуть залишитися невиявлені суттєві помилки, які не були попереджені системою внутрішнього контролю, оскільки оцінка ризику ґрунтується на вибіркових перевірках та професійному судженні, а не на стовідсотковому аналізі всіх операцій.

МСА 315 визначає досліджуваний ризик як «виявлений і оцінений ризик суттєвих викривлень, який, на думку аудитора, вимагає особливої уваги при проведенні аудиту» і передбачає проведення низки специфічних аудиторських процедур з метою детального вивчення діяльності організації, а також компонентів його системи внутрішнього контролю. Даний ризик складається з двох основних компонентів: невід'ємний ризик та ризик системи контролю [12].

Відповідно до вимог міжнародних стандартів аудиту, аудитор зобов'язаний планувати свою перевірку таким чином, щоб виявити суттєві викривлення у фінансовій звітності аудіюемого суб'єкта, зокрема і ті, що виникли внаслідок шахрайства. Зважаючи на це, існує нагальна потреба в розробці комплексного підходу до оцінки ризику, яка охоплюватиме всі етапи аудиту фінансової звітності. Основним завданням при плануванні та здійсненні аудиту є утримання рівня

ризик у межах «нормального рівня ризику». Під цим ризиком розуміється суб'єктивно визначений рівень ризику, прийнятний для кожного конкретного суб'єкта господарювання, що підлягає аудиту, враховуючи його специфіку, галузеві особливості та зовнішнє середовище. Ризики, що впливають на діяльність підприємства, поділяються на внутрішні та зовнішні. Внутрішні ризики охоплюють ризик контролю, пов'язаний з ефективністю системи контролю підприємства, і властивий ризик, притаманний певній діяльності незалежно від системи контролю. Зовнішній ризик – це ризик невиявлення викривлень, який виникає через ймовірність того, що аудитор або контролюючий орган не зможе виявити суттєві викривлення у фінансовій звітності чи діяльності підприємства.

Зважаючи на багатогранність економічної категорії «ризик», у процесі аудиту фінансової звітності виникають дві ключові групи проблем: визначення найбільш релевантних показників для оцінки ризику та формування обґрунтованого аудиторського висновку на основі отриманих результатів оцінки ризику. Ці завдання вирішуються у кожному даному випадку залежно від цілей дослідження, прийнятої системи гіпотез, наявності відповідної інформації та обґрунтування доцільних способів оцінки ризику. В рамках цього дослідження поставлено такі завдання: обґрунтування вибору найкращого варіанта оцінки суттєвості та ризику; визначення рівня та етапів оцінки ризику залежно від виявлених у процесі аналізу факторів ризику та ймовірності виникнення втрат; обґрунтування системи індикаторів для кількісної та якісної оцінки ризику.

Підвищення якості оцінки аудиторського ризику досягається шляхом застосування комплексного підходу та послідовного проведення оцінки ризику на кожному етапі аудиту фінансової звітності. Комплексний підхід до оцінки ризику полягає в кількісному або якісному оцінюванні потенційних збитків, що можуть виникнути в умовах невизначеності досліджуваної системи (у даному випадку – системи бухгалтерського обліку та внутрішнього контролю підприємства). Враховуючи суб'єктивний характер прийнятного рівня ризику, його значення визначається індивідуально для кожного конкретного об'єкта аудиту.

При проведенні аудиту фінансової звітності необхідно визначити та врахувати такі важливі аспекти оцінки ризику, як цілі аудиту, гіпотези, критерії оцінювання, фактори ризику та умови їхнього прояву. Комплексна оцінка

ризик аудиту базується на взаємозв'язку між об'єктами (фінансова звітність) та суб'єктами (аудитор) дослідження. Вона по суті є мірою ймовірності відхилення від поставленої аудиторської мети. З управлінських позицій оцінка ризику означає, що кожен етап аудиту є інтегрованим цілим навіть тоді, якщо він складається з окремих роз'єднаних елементів рішень (функцій). Такий підхід дозволяє розглядати процес аудиту фінансової звітності як комплекс взаємопов'язаних компонентів (етапів), об'єднаних спільною метою – формуванням об'єктивного та незалежного висновку щодо достовірності фінансової звітності. Тому виникає необхідність проведення аналізу причинно-наслідкових зв'язків ризикових ситуацій при обґрунтуванні аудиторського висновку. Для персоніфікації результатів проведених досліджень ризику на кожному етапі аудиту фінансової звітності проводиться групування ризиків за ознакою ризикових подій і визначаються якісні характеристики ризику з урахуванням експертних статистичних оцінок, що дозволяє отримати більш глибоке розуміння потенційних наслідків ризикових ситуацій та сприяє обґрунтованості аудиторських доказів.

Послідовність комплексної оцінки ризику аудиту фінансової звітності передбачає такі етапи: (1) попередня оцінка суттєвості з метою ідентифікації ризику на окремих сегментах аудиту – заснована на експертному визначенні ризикових подій та їх сукупної оцінки в цілому; (2) оцінка ризику на рівні рахунків та операцій – аналіз потенційних ризиків, пов'язаних із конкретними бухгалтерськими рахунками та типами транзакцій (ймовірності настання ризикових ситуацій, математичного очікування та ймовірності отримання збитків); (3) оцінка ефективності внутрішнього контролю – аналіз надійності систем внутрішнього контролю підприємства для зниження виявлених ризиків; (4) комплексна оцінка ризику та визначення аудиторських процедур – узагальнення всіх попередніх оцінок для формування остаточної думки про рівень ризику та планування відповідних аудиторських процедур.

Початковим етапом аудиту є обґрунтування методичних підходів до оцінки суттєвості в контексті окремих сегментів аудиту. Згідно з міжнародними стандартами аудиту [7, 10, 11] суттєвою вважається інформація, здатна вплинути на економічні рішення користувачів фінансових звітів. З цього випливає, що саме користувач є ключовою фігурою у визначенні

рівня суттєвості. Однак, в Україні питання законодавчого регулювання суттєвості залишається відкритим, що ускладнює її об'єктивну оцінку в аудиті. На противагу цьому, у США Комісія з цінних поперев чітко визначає суттєвість як критерій для обов'язкового розкриття інформації, орієнтуючись на потреби середнього інвестора.

Аудитори використовують концепцію суттєвості як фундаментальну основу для двох ключових етапів аудиту: планування та оцінки аудиторських доказів. На етапі планування суттєвість допомагає визначити важливі, нетипові статті та рахунки, а також потенційні помилки, які потребують особливої уваги в процесі аудиту. Під час оцінки зібраних аудиторських доказів концепція суттєвості є вирішальною для формування обґрунтованої думки щодо фінансової звітності, яка відображається в аудиторському висновку. Суттєвість має як якісні, так і кількісні характеристики. У практиці аудиту найбільш поширеним є застосування кількісних критеріїв суттєвості, які виражаються у відносних величинах (відсотках або частках) від певних базових показників фінансової звітності. Ці відносні величини можуть встановлюватися як у вигляді точкових значень, так і у вигляді діапазонних меж. Ключовими етапами оцінки суттєвості є:

1. Попереднє судження про суттєвість.
2. Оцінка сегмента аудиту з урахуванням попереднього судження.
3. Визначення загальної похибки у сегменті аудиту.
4. Оцінка сукупної похибки.
5. Порівняння сумарної оцінки похибки з попереднім судженням про суттєвість.

На етапі попереднього оцінювання суттєвості для визначення достовірності окремої статті доцільно використовувати діапазонні значення, що забезпечує гнучкість та враховує можливі прийнятні відхилення. застосування діапазонних значень. У світовій практиці прийнятним вважається допустимий рівень аудиторського ризику (ймовірності суттєвої помилки) в діапазоні від 1% до 5% щодо підсумку балансу, залишків на рахунках бухгалтерського обліку та фінансових результатів.

Загальну похибку показників фінансової звітності можна визначити як відносну величину базового показника або за наслідками комплексної оцінки суттєвості. У першому випадку в якості базових показників можуть бути прибуток до або після оподаткування, або валюта балансу. Сумарна оцінка сут-

тевості в аудиті розраховується на основі показників фінансової звітності, зокрема прикладом таких орієнтирів є: 3% прибутку до оподаткування, 2% валюти балансу, 5% власного капіталу (підсумок 1 розділу пасиву балансу), 2% витрат звітного періоду. Ступінь аудиторського ризику залежить від встановленого рівня суттєвості: (1) за суворіших критеріїв – рівень аудиторського ризику нижче; (2) за менш суворих умов – аудиторський ризик вище.

При зміні рівнів суттєвості показників слід брати до уваги два фактори – рівень ризику та масштаб діяльності підприємства. Критерій суттєвості рекомендується розглядати як у звітності загалом (сумарна похибка) так і по суттєвим статтям фінансової звітності. Визначення суттєвих для перевірки статей впливає із вибіркової природи проведення аудиту. В якості кількісного виміру суттєвості доцільно використовувати абсолютне значення оборотів і сальдо конкретної статті, або їх частку відносно валюти балансу. Оскільки вибір критеріїв суттєвості залежить від професіоналізму аудиторів, необхідно враховувати як можливе зменшення, так і збільшення за статтею балансу. Звідси можна зробити висновок, що аудиторський ризик визначається безпосередньо аудитором і є ймовірністю того, що за підсумками аудиторської перевірки фінансова звітність може містити суттєві викривлення після підтвердження її достовірності, або містить суттєві викривлення, у той час як насправді таких викривлень у фінансовій звітності не було. На величину аудиторського ризику впливає два чинники: ризик похибки господарюючим суб'єктом і ризик похибки аудитором. До ризику похибки суб'єктом господарювання належить невід'ємний ризик, який складається з ризику впливу факторів зовнішнього та внутрішнього середовища, і ризик системи контролю – ризик системи бухгалтерського обліку та системи внутрішнього контролю. Для визначення меж аудиторського ризику використовуються методи моделювання.

Результати дослідження показують, що здебільшого рівень невід'ємного ризику приймається понад 50%. У наших розрахунках межі його виміру зазначено від 40% до 100%. Оцінку ризику контролю аудитором може бути встановлено нижче 100% за результатами тестування контрольних точок. Якщо ж прийнято рішення не оцінювати ризик контролю нижче за максимальний рівень, то його рівень буде 100%, тому межі зміни ризику контр-

олю будуть в діапазоні від 25% до 100%. При ризику невиявлення 10% та будь-яких значеннях внутрішнього ризику та ризику контролю аудиторський ризик не перевищуватиме 10%.

На сьогодні, як правило, аудиторський ризик розраховується за моделлю, запропонованою Американським інститутом дипломованих суспільних бухгалтерів (AICPA), яка представлена наступною формулою:

$$P_a = P_n \times P_{вк} \times P_n, \quad (1)$$

де: P_a – аудиторський ризик (Audit Risk); P_n – внутрішній (невід'ємний) ризик (Inherent Risk); $P_{вк}$ – ризик контролю (Control Risk); P_n – ризик невиявлення (Detection Risk).

Ця класична модель є основою для планування аудиту, що дозволяє якісно і кількісно оцінити взаємозв'язок між окремими складовими аудиторського ризику та визначити необхідний обсяг майбутніх робіт. На основі перетворення моделі аудиторського ризику можна оцінити ризик невиявлення за формулою:

$$P_n = \frac{P_a}{P_n \cdot P_{вк}}, \quad (2)$$

Слід зазначити, що елементи аудиторської моделі пов'язані між собою. Залежність між елементами моделі, а також вплив необхідної кількості доказів полягає у наступному:

- між аудиторським ризиком та ризиком невиявлення існує пряма залежність;
- внутрішньогосподарський ризик обернено пропорційний ризику невиявлення. Це означає, якщо внутрішньогосподарський ризик високий, ризик невиявлення має бути низьким і навпаки;
- ризик контролю обернено пропорційний ризику невиявлення;
- необхідна кількість свідчень обернено пропорційна до рівня ризику невиявлення, тобто, чим нижчий рівень ризику невиявлення, тим більша кількість аудиторських доказів потрібна для підтвердження висновків аудитора.

На практиці більшість аудиторів та аудиторських фірм не застосовують складні математичні моделі для визначення аудиторського ризику. Замість цього вони використовують суб'єктивну оцінку, класифікуючи ризик як "високий", "середній" або "низький". Тобто, аудитори спираються на власне судження щодо важливості компонентів аудиторського ризику та їхнього потенційного впливу на аудиторську перевірку. Оцінка внутрішнього ризику аудитором ґрунтується на його про-

фесійному судженні та комплексному аналізі, що включає: (1) результати попередніх аудиторських перевірок підприємства; (2) результати спеціальних тестів, виконаних на стадії попереднього планування аудиту; а також (3) досвід аудиту підприємств зі схожою галуззю, видом діяльності та масштабом. Кількісний аналіз ризику базується на використанні методів експертних оцінок, статистичного аналізу (імовірних розподілів) та імітаційного моделювання.

Слід констатувати, що оцінка аудитором величини компонентів аудиторського ризику підлягає зміні в процесі виконання аудиторського завдання. У подібних ситуаціях аудитор зобов'язаний внести корективи до запланованих незалежних процедур перевірки, базуючись на переглянутій оцінці властивого ризику та ризику невідповідності внутрішнього контролю. Згідно МСА 315 аудиторський ризик на рівні залишків на рахунках бухгалтерського обліку і операцій складається з властивого ризику, ризику контролю та ризику невиявлення. При оцінці властивого ризику та ризику невідповідності системи внутрішнього контролю аудитор слід зосередитися на двох ключових аспектах:

- оцінка суттєвих ризиків внутрішнього контролю з метою отримання аудиторських доказів, використовуючи незалежні процедури перевірки (запити до третіх сторін або детальне тестування суттєвих статей);

- оцінка впливу ризику контролю на обсяг запланованих аудиторських процедур.

Оцінка властивого ризику та ризику контролю є ключовою для визначення обсягу, характеру та часу аудиторських процедур, що в кінцевому підсумку впливає на формування обґрунтованої аудиторської думки. Висока оцінка системи контролю підприємства дозволяє аудитору зменшити обсяг детальних перевірок. І навпаки, низька оцінка вимагає значно розширити та поглибити аудиторські процедури. Невірна оцінка може призвести до зайвих витрат або зростання ризику пропуску суттєвих помилок. Якщо аудитор констатує неможливість знизити ризик невиявлення до прийняттого рівня стосовно відображення у фінансовій звітності залишків на рахунках, він мусить висловити негативний висновок або відмовитись від надання аудиторського висновку.

Для аналізу ризиків передбачається проведення низки специфічних аудиторських процедур, що дозволяють детально дослідити діяльність підприємства та його систему вну-

трішнього контролю. Важливо також оцінити та проаналізувати ризики суттєвих викривлень у фінансовій звітності, спричинених шахрайством. МСА 240 рекомендує оцінювати здатність системи внутрішнього контролю виявляти шахрайство та наводить приклади того, як керівництво може обійти існуючі заходи контролю для здійснення шахрайства з фінансовою звітністю. Зокрема, до таких дій належать: відображення фіктивних операцій наприкінці звітного періоду; неправильне коригування припущень або зміна суджень, що використовуються для оцінки залишків на рахунках; пропуск, передчасне або запізне визнання у фінансовій звітності подій або операцій, які відбулися протягом звітного періоду; приховування фактів, які можуть впливати на суми, відображені у фінансовій звітності; перекручування інформації про фінансові результати. Тому, якщо такий ризик може суттєво вплинути на фінансову звітність, аудитору необхідно провести додаткові процедури у відповідь на оцінені ризики суттєвого викривлення фінансової звітності внаслідок шахрайства. Для ідентифікації ризиків суттєвих викривлень у фінансовій звітності, спричинених шахрайством, аудитору необхідно проводити тестування журнальних записів задля отримання інформації про незвичайну, нетипову діяльність (якщо така є), а також аналізувати бухгалтерські операції на кінець звітного періоду, ретельно перевіряти облікові оцінки та суттєві операції, що виходять за межі звичайної господарської діяльності клієнта. Так шахрайські дії, як маніпуляції та фальсифікації, пов'язані з рахунками інших витрат і доходів (949 «Інші витрати операційної діяльності», 97 «Надзвичайні витрати», 71 «Інший операційний дохід», 74 «Інші доходи»), безпосередньо впливають на достовірність показників Розділу I «Фінансові результати» Звіту про фінансові результати (Форма № 2). Це може призвести до спотворення даних про прибутки або збитки підприємства. Крім того, виплати фіктивним або реальним працівникам із завищеними чи заниженими сумами, що відображаються за рахунком 61 «Розрахунки за виплатами працівникам», можуть вказувати на наявність підроблених бухгалтерських записів або документів. Ці маніпуляції можуть мати значний вплив на Розділ III «Власний капітал» Балансу (Форма № 1), спотворюючи дані про зобов'язання та капітал підприємства. Водночас, вони також впливають на Розділ I «Фінансові результати» Звіту про фінансові результати (Форма № 2) через

вплив на витрати на оплату праці, та потребують детального висвітлення у Примітках до фінансової звітності.

Маніпуляції із запасами, такі як списання понад встановлені норми та неправильне калькулювання собівартості готової продукції, що відображаються на балансових рахунках 20 «Виробничі запаси» та 28 «Товари», безпосередньо впливають на точність, оцінку та розподіл ідентифікованих ризиків достовірності фінансової звітності. Подібні дії, підтверджені фальсифікованими актами списання або лімітно-забірними картами, можуть призвести до суттєвого спотворення показників Розділу II «Запаси» Балансу (Форма №1), завищуючи або занижуючи реальну вартість активів підприємства. Одночасно, вони впливають на Розділ I «Фінансові результати» Звіту про фінансові результати (Форма №2) через викривлення собівартості реалізованої продукції, що прямо впливає на визначення прибутку або збитку. Важливість цих аспектів також вимагає детального розкриття у Примітках до фінансової звітності для забезпечення прозорості та повноти інформації для користувачів. Вказані вище фактори викривлень у фінансовій звітності, спричинених шахрайством є ключовими для аудиторів під час розробки та виконання аудиторських процедур, оскільки вони безпосередньо впливають на достовірність фінансової звітності в цілому. Виявлення таких ризиків та їх належне документування є основою для формування обґрунтованого аудиторського висновку. Тестування та ідентифікація ризиків суттєвих викривлень у фінансовій звітності, спричинених шахрайством сприяє документуванню достатніх і прийнятних аудиторських доказів. За результатами аудиту фінансової звітності здійснюється оцінка ризиків її суттєвого

викривлення та розробка заходів у відповідь на шахрайство, виявлене в процесі аудиту. Застосування моделі комплексної оцінки ризику в аудиті фінансової звітності дозволяє оцінити ризики на всіх етапах аудиту, визначити обсяг аудиторських доказів у поєднанні з різними рівнями ризику, який впливає на вибір типу аудиторського висновку.

Висновки. Комплексна оцінка аудиторського ризику фінансової звітності передбачає глибокий аналіз та професійне судження аудитора, що базується на розумінні бізнесу клієнта, оцінці його внутрішнього контролю, виявленні потенційних сегментів ризику та постійному коригуванні аудиторського підходу для забезпечення якості аудиту. Запропоновані напрямки методичного забезпечення оцінки аудиторських ризиків, сприятимуть дотриманню вимог стандартів аудиту та мінімізації аудиторського ризику. Для виявлення ризиків суттєвих викривлень у фінансовій звітності, спричинених шахрайством сформовано методичні рекомендації щодо розробки робочих документів аудитора стосовно тестування журнальних записів для отримання інформації про незвичайні або нетипові операції (якщо такі є), а також аудиту бухгалтерських операцій на кінець звітного періоду, що виходять за межі звичайної господарської діяльності клієнта і впливають на оцінку ідентифікованих ризиків та достовірність фінансової звітності.

Запропонований підхід до оцінки аудиторського ризику дозволяє врахувати взаємозв'язки між різними елементами системи, ідентифікувати ключові фактори ризику та оцінити їхній вплив на ймовірність виникнення суттєвих викривлень у фінансовій звітності та сприятиме підвищенню якості аудиторської діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гуцаленко Л. В., Попик Т. О. Помилки та шахрайства в аудиторській практиці. *Ефективна економіка*. 2017. № 3. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5470>
2. Дорош Н. І. Оцінювання ризиків при проведенні аудиту. *Науковий вісник Національної академії статистики, обліку та аудиту: зб. наук. пр.* 2017. № 4. С. 40–47. URL: <http://194.44.12.92:8080/jspui/bitstream/123456789/3064/1/%D0%94%D0%BE%D1%80%D0%BE%D1%88.pdf>
3. Загородній А. Г. Ризики аудиторської діяльності: методика виявлення й оцінювання: монографія. Львів : вид-во ЗУКЦ, 2010. 232 с.
4. Закон України «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність», зі змін. і доп. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2258-19#Text>
5. Каменська Т. О. Ризики в аудиті та їх оцінка. *Статистика України*. 2015. № 2. С. 43–45.
6. Кожушко О. В. Методичний підхід до оцінки аудиторського ризику. *Науковий вісник Херсонського державного університету Серія Економічні науки* Випуск 9–1. Частина 1. 2014. С. 200–203. URL: http://www.ej.kherson.ua/journal/economic_09-1/45.pdf

7. Костирко Л. А., Лубенченко О. Е., Костирко Р. О. Міжнародні стандарти контролю якості і аудиту: навч. посібник 2-ге вид., перероб. і доп. Сєвєродонецьк: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2020. 228 с.
8. Мазур В. П. Суттєвість і аудиторський ризик при здійсненні аудиту фінансових результатів від сільсько-господарської діяльності. *Вісник Житомирського державного технологічного університету. Сер.: Економічні науки*. 2014. № 1. С. 25–34. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vzhdtu_econ_
9. Михалик М. В. Методи оцінювання рівня аудиторського ризику: особливості, переваги та недоліки. *Молодий вчений*. 2019. № 1 (2). С. 486–492. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2019_1\(2\)_56](http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2019_1(2)_56)
10. Міжнародні стандарти контролю якості, аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх послуг (видання 2020 року). URL: https://www.apob.org.ua/?page_id=3482
11. Міжнародні стандарти контролю якості, аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх послуг (видання 2018 року). URL: <https://mof.gov.ua/uk/mizhnarodni-standartiauditu>
12. MCA 315 (переглянутий у 2019). Ідентифікація та оцінювання ризиків суттєвого викривлення. URL: <https://www.apu.com.ua/wp-content/uploads/2020/07/IAASB-ISA-315-first-time-implementation-guidance-ukr.pdf>
13. Никоневич М. О., Барабаш Н. С., Міщенко А. О. Аудиторське оцінювання ризику шахрайств. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2016. № 3 (7). С. 251–260. URL: <http://ppeu.stu.cn.ua/article/view/97223/92580>
14. Пластун О. Л. Інтегральна методика оцінки аудиторського ризику. *Аудитор України*. 2014. № 2 (240). С. 50–56.
15. Ченаш В. С., Русин О. І. Роль аудиту у виявленні шахрайських дій із фінансовою звітністю. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2016. Випуск 7, частина 3. С. 50–53. URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/7_3_2016ua/14.pdf

REFERENCES:

1. Hutsalenko L., Popyk T. (2017). Pomylyky ta shakhraystva v audytors'kyi praktytsi [Errors and fraud in auditing practice]. *Efektivna ekonomika*, no 3. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5470>
2. Dorosh N. (2017). Otsynuvannya ryzykiv pry provedenni audytu [Risk assessment during an audit]. *Naukovyy visnyk Natsional'noyi akademiyi statystyky, obliku ta audytu: zb. nauk. Pr.*, no 4, pp. 40–47. Available at: <http://194.44.12.92:8080/jspui/bitstream/123456789/3064/1/%D0%94%D0%BE%D1%80%D0%BE%D1%88.pdf>
3. Zahorodniy A. (2010). Ryzyky audytors'koyi diyal'nosti: metodyka vyvavlennya y otsynuvannya [Risks of audit activity: methods of identification and assessment]. monohrafiya [a monograph]. L'viv: vyd-vo ZUKTS. 232 p. (in Ukrainian)
4. Zakon Ukrayiny "Pro audyt finansovoyi zvitnosti ta audytors'ku diyal'nist'" ["On Audit of Financial Statements and Auditing Activities"], zi zmin. i dop. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2258-19#Text>
5. Kamens'ka T. (2015). Ryzyky v audyti ta yikh otsinka [Risks in audit and their assessment]. *Statystyka Ukrayiny*, no 2, pp. 43–45.
6. Kozhushko O. (2014). Metodychnyy pidkhid do otsinky audytors'koho ryzyku [Methodological approach to assessing audit risk]. *Naukovyy visnyk Kherson's'koho derzhavnoho universytetu Seriya Ekonomichni nauky* Vypusk 9–1. Chastyna 1. pp. 200–203. Available at: http://www.ej.kherson.ua/journal/economic_09-1/45.pdf
7. Kostyrko L., Lubenchenko O., Kostyrko R. (2020). Mizhnarodni standarty kontrolyu yakosti i audytu: navch. posibnyk [International standards of quality control and audit: textbook]. 2-he vyd., pererob. i dop. Syevyerodonets'k: vyd-vo SNU im. V. Dalya. 228 p.
8. Mazur V. (2014). Sutyevist' i audytors'kyy ryzyk pry zdiysnenni audytu finansovykh rezul'tativ vid sil's'kohospodars'koyi diyal'nosti [Materiality and audit risk when auditing financial results from agricultural activities]. *Visnyk Zhytomyrs'koho derzhavnoho tekhnolohichnoho universytetu. Ser.: Ekonomichni nauky*, no 1, pp. 25–34. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vzhdtu_econ_
9. Mykhalyk M. (2019). Metody otsynuvannya rivnya audytors'koho ryzyku: osoblyvosti, perevahy ta nedoliky [Methods of assessing the level of audit risk: features, advantages and disadvantages]. *Molodyy vchenyy*, no 1 (2), pp. 486–492. Available at: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2019_1\(2\)_56](http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2019_1(2)_56)
10. Mizhnarodni standarty kontrolyu yakosti, audytu, ohlyadu, inshoho nadannya vpevnenosti ta suputnikh posluh (vydannya 2020 roku) [International Standards on Quality Control, Auditing, Review, Other Assurance and Related Services (2020 Edition)]. Available at: https://www.apob.org.ua/?page_id=3482
11. Mizhnarodni standarty kontrolyu yakosti, audytu, ohlyadu, inshoho nadannya vpevnenosti ta suputnikh posluh (2018) [International Standards on Quality Control, Auditing, Review, Other Assurance and Related Services]. Available at: <https://mof.gov.ua/uk/mizhnarodni-standartiauditu>

12. MSA 315 (perehlyanutyy u 2019) (2020). Identyfikatsiya ta otsinyuvannya ryzykiv suttyevoho vykryv-lennya [ISA 315 (revised 2019). Identifying and Assessing the Risks of Material Misstatement]. Available at: <https://www.apu.com.ua/wp-content/uploads/2020/07/IAASB-ISA-315-first-time-implementation-guidance-ukr.pdf>
13. Nykonovych M., Barabash N., Mishchenko A. (2016). Audytors'ke otsinyuvannya ryzyku shakhraystv. *Problemy i perspektyvy ekonomiky ta upravlinnya*, no 3 (7), pp. 251-260. Available at: <http://ppeu.stu.cn.ua/article/view/97223/92580>
14. Plastun O. (2014). Intehral'na metodyka otsinky audytors'koho ryzyku [Integral methodology for assessing audit risk]. *Audytory Ukrainy*, no 2 (240), pp. 50–56.
15. Chenash V. Rusyn O. (2016). Rol' audytu u vyyavlenni shakhrays'kykh diy iz finansovoyu zvitnistyu [The role of audit in detecting fraudulent actions with financial reporting]. *Naukovyy visnyk Uzhhorods'koho natsional'noho universytetu*. Vypusk 7, chastyna 3, pp. 50–53. Available at: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/7_3_2016ua/14.pdf